

В. В. РОССОХА, доктор економічних наук, професор
О. А. ПЕТРИЧЕНКО, доктор економічних наук, доцент

Потенціал ринку вина в Україні

Мета статті - здійснити комплексний аналіз сировинного ринку продукції виноробства, виробництва й розподілу вина за каналами збуту, можливостей та обмежень реалізації цього продукту на внутрішньому і зовнішньому ринках; визначити стан і потенційні обсяги споживання вина в Україні; опрацювати шляхи і напрями розвитку виробничого та споживчого потенціалів вітчизняного ринку вина для забезпечення пропозиції і формування попиту.

Методика дослідження. Охоплює методи: абстрактно-логічний - для обґрунтування виробничого і споживчого потенціалів ринку; аналізу й синтезу - для встановлення величини площі, урожайності, валового збору, переробки винограду на виноматеріали, номенклатури виробленої продукції, географії експорту й імпорту та обсягу споживання вина; економіко-статистичний і балансовий - для виявлення тенденцій і закономірностей виробництва та факторів впливу на ринок продукції виноробства, диспропорцій у виробництві і споживанні вина на вітчизняному ринку; порівняльний та розрахунково-конструктивний методи - для зіставлення рівнів споживання вина в Україні і країнах ЄС та обґрунтування споживчого потенціалу ринку вина в Україні; нормативно-витратний - для визначення обсягів капіталовкладень у сировинну базу виноробної галузі для розвитку виробничого потенціалу й забезпечення пропозиції на ринку вина.

Результати дослідження. Аналіз динаміки ринку в сегментах вирощування та переробки винограду, номенклатури виробництва, розподілу і споживання вина показав невідповідність пропозиції сировини на ринку для завантаження потужностей виноробних підприємств, що супроводжується наповненням вітчизняного ринку імпортною продукцією. Встановлено співвідношення експорту вина до імпорту, обсягів виробництва до експорту й імпорту, частку вітчизняного виробництва та імпорту у фонді споживання та на одну особу дорослого населення. Визначено місткість внутрішнього ринку при споживанні вина в Україні на рівні європейських країн та обсяг капіталовкладень для його забезпечення пропозицією виноробної продукції. Окреслено шляхи і напрями розвитку виробничого і споживчого потенціалів вітчизняного ринку вина.

Елементи наукової новизни. Обґрунтовано диспропорції у виробництві та споживанні вина на внутрішньому ринку, розбіжності у споживанні вина на одну особу в Україні і країнах Європи. Визначено виробничі й споживчі потенціали вітчизняного ринку вина. Встановлено обсяги інвестицій, шляхи та напрями розвитку виробничого і споживчого потенціалів ринку для взаємодії пропозиції та попиту.

Практична значущість. Досліджені тенденції розвитку виробничого і споживчого потенціалів ринку вина слугують орієнтиром для ухвалення раціональних управлінських рішень щодо вибору шляхів та напрямів нарощування обсягів виробництва і внутрішнього споживання продукції виноробної галузі економіки. Табл.: 8. Рис.: 5. Бібліогр.: 11.

Ключові слова: потенціал; ринок; вино; споживання; попит; пропозиція.

Россоха Володимир Васильович - доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу організації менеджменту, публічного управління та адміністрування, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: rossokha@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-9208-8948>

Петриченко Олександр Анатолійович - доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри аналізу та статистики, Вінницький національний аграрний університет (21000, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3)

E-mail: petruchenko_o_a@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-1662-2563>

Постановка проблеми. Ринок в Україні став важливим складником господарського механізму, що включає сукупність властивих йому соціально-економічних процесів у сфері обміну. Завдяки ринку реалізуються товари й послуги, узгоджуються інтереси виробників і споживачів, забезпечується економіч-

на життєздатність суспільства. Потенціал ринку виноградарства і виноробства окреслюється його спроможністю поглинання продукції та здійснення соціально-економічних впливів на виробників і споживачів.

Стрімкі зміни соціально-економічної ситуації в Україні, у тому числі втрата українських виноградарських і виноробних підприємств на території АР Крим та закриття основного каналу експорту виноробної про-

дукції зумовлює необхідність пошуку можливостей нарощування ринкового потенціалу виноматеріалів і винопродукції. Успішне функціонування галузей виноградарства і виноробства значною мірою впливає на розвиток південних та західних регіонів, наповнення державного і місцевих бюджетів. Доцільність розгляду потенціалу ринку вина в Україні викликана й підписанням Угоди про асоціацію України з ЄС, що відкриває нові можливості й породжує значні ризики для розвитку українського виноградарсько-виноробного підкомплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку галузей виноградарства і виноробства стали предметом дослідження багатьох науковців. Сучасний стан виноградарства і виноробства України з визначенням потенційної потужності регіонів у досягненні високого рівня конкурентоспроможності виноградної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках, ємності ринку вина розглядають В. Осипов, Л. Осипова, М. Попова [8, 9]. Проблемні питання розвитку виноградарсько-виноробної галузі в різних категоріях господарств й переробки винограду на виноматеріали вивчає К. Цимбалюк [11]. Виробництво і споживання вина в Україні та провідних країнах світу аналізує О. Ралко [10]. Негативні макроекономічні тенденції й виклики, що становлять загрозу для розвитку ринку продукції виноградарства, окреслює Ю. Лупенко [5]. Стратегічні орієнтири розвитку виноградарства і виноробства України на засадах науково обґрунтованої інноваційної моделі їх функціонування в умовах інтеграції України у світовий економічний простір пропонують В. Власов і І. Білоус [2]. Особливості управління розвитком виноробних підприємств з урахуванням впливу галузевих особливостей на ефективність функціонування їхніх бізнес-процесів визначає О. Гаркуша [3]. Порівняльні характеристики розвитку виноробної галузі в Україні та Одеській області з окресленням регіональних проблем виноробних підприємств висвітлює О. Нестеренко [6, 7]. Проте ґрунтовні напрацювання проаналізованих авторів характеризуються фрагментарністю дослідження ринку виноградно-виноробної продукції. З огляду на зазначене важливим аспектом наукового доробку стає комплексний підхід до розгляду поточного стану, тенденцій розвитку і проблем ринку вина в

контексті євроінтеграційних процесів, географії та масштабів експорту й імпорту вина.

Мета статті - здійснити комплексний аналіз сировинного ринку продукції виноградарства, виробництва й розподілу вина за каналами збуту, можливостей та обмежень реалізації цього продукту на внутрішньому і зовнішньому ринках; визначити стан і потенційні обсяги споживання вина в Україні; опрацювати шляхи і напрями розвитку виробничого та споживчого потенціалів вітчизняного ринку вина для забезпечення пропозиції і формування попиту.

Виклад основних результатів дослідження. Потенціал ринку характеризується сукупністю засобів і можливостей для ринкової діяльності на певній території за наявних і потенційних покупців, а також можливістю управління ресурсами з метою ефективної взаємодії із ринком і продуктивного використання наявних ресурсів для задоволення потреб споживачів за відповідності ресурсних і виробничих можливостей ринкового попиту.

Отже, поняття потенціалу ринку можна формулювати як прогнозовану оцінку його максимальних можливостей на виробничому і споживчому рівнях. Виробничий потенціал насамперед цікавить покупців, тоді як споживчий потенціал - продавців. Виробничий потенціал ринку окреслюється можливостями створення, пропозиції (постачання) й реалізації товарів (послуг) на ринку і визначається за формулою:

$$Q = \sum_i^m (N_i \cdot W_i \cdot D_i \cdot R_i \cdot E_p) - B - C, \quad (1)$$

де Q - виробничий потенціал ринку (обсяг товару, який може бути вироблений і запропонований ринку протягом певного періоду); N_i - підприємство або група підприємств, що виробляють даний товар (продукт); W_i - виробнича потужність підприємства або середня потужність підприємств по групі; D_i - ступінь завантаження виробничих потужностей; R_i - ступінь забезпечення підприємств ресурсами, необхідними для реалізації виробничої програми; E_p - еластичність пропозиції залежно від цін на сировину і готову продукцію; B - внутрішнє виробниче споживання готової продукції; C - частина продукції, яку будуть виробляти конкуренти; m - кількість i -тих виробничих підприємств.

Споживчий потенціал проявляється в можливості ринку поглинати (придбати, спожити) певну кількість товарів і послуг, характеризується показником ємності ринку і формалізовано описується формулою

$$V = [(S_i \cdot k \cdot E_x) + P_c - (H - Z_f - Z_m)] - A - C, \quad (2)$$

де V - ємність ринку (кількість/вартість сировини або готової продукції, яка може бути придбана в певному періоді); S_i - кількість i -ї групи споживачів; k - рівень споживання в базисному періоді або норматив споживання i -ї групи споживачів; E_x - коефіцієнт еластичності попиту залежно від цін і доходів; P_c - обсяг страхових резервів товару; H - насиченість ринку, що включає обсяг товарів в організаціях споживачів і домашніх господарствах населення; Z_f - фізична втрата властивості товарів; Z_m - моральна втрата властивості товарів; A - альтернативні регіональному ринку форми задоволення споживання (натуральні джерела споживан-

ня, «чорний» ринок тощо), а також споживання товарів-замінників; C - частка конкурентів на ринку.

Ємність ринку виноградно-виноробної продукції з урахуванням його складників може бути визначена за спрощеною формулою:

$$V_r = ОП + ОБ_1 - ОБ_2, \quad (3)$$

де V_r - ємність ринку виноробної продукції, *тонн, дека-л*; $ОП$ - обсяг продажів виробленої в регіоні продукції, *тонн, дека-л*; $ОБ_1$ - обсяг продажів продукції, завезеної з інших регіонів, *тонн, дека-л*; $ОБ_2$ - обсяг продажів виробленої в регіоні виноробної продукції за межами регіону, *тонн, дека-л*.

Таким чином, потенціал ринку виноробства включає вирощування і переробку технічних сортів винограду, виробництво виноматеріалів, виготовлення та реалізацію винопродукції і залежить передусім від розвитку сировинної бази галузі (табл. 1).

1. Динаміка основних показників розвитку виноградарства

Рік	Площа виноградників у плодоносному віці, тис. га	Валовий збір, тис. тонн	у т.ч. підприємств	Урожайність, ц/га
2010	87,0	407,9	259,8	46,9
2011	84,1	521,9	337,0	62,1
2012	77,6	456,0	292,9	58,8
2013	75,1	575,4	384,2	76,6
2014	44,2	435,6	241,0	98,6
2015	41,8	386,3	206,2	92,4
2016	42,7	377,8	221,0	88,5
2017	41,3	409,6	240,1	99,2
2018	40,7	467,6	262,7	114,9
2019	39,5	366,3	144,5	92,7
2019 до 2011, %	45,4	89,8	55,6	197,8
2020 до 2014, %	89,4	84,1	60,0	94,1

Джерело: Сформовано авторами за матеріалами бази даних ННЦ «ІАЕ».

Аналіз наведених показників свідчить, що площі виноградників в Україні у плодоносному віці в динаміці 2010-2019 рр. скоротилися більше ніж удвічі. Безмовно, що така ситуація зумовлена й об'єктивними чинниками, насамперед окупацією Криму. Проте навіть порівняно з 2014 р. площа виноградників у країні зменшилася на 10,6 %.

При зростанні урожайності винограду майже удвічі валовий збір урожаю зменшився на 10,2% (рис. 1).

Проте виноробів найперше цікавить переробка технічних сортів винограду на виноматеріали - сировину для виготовлення вина (табл. 2).

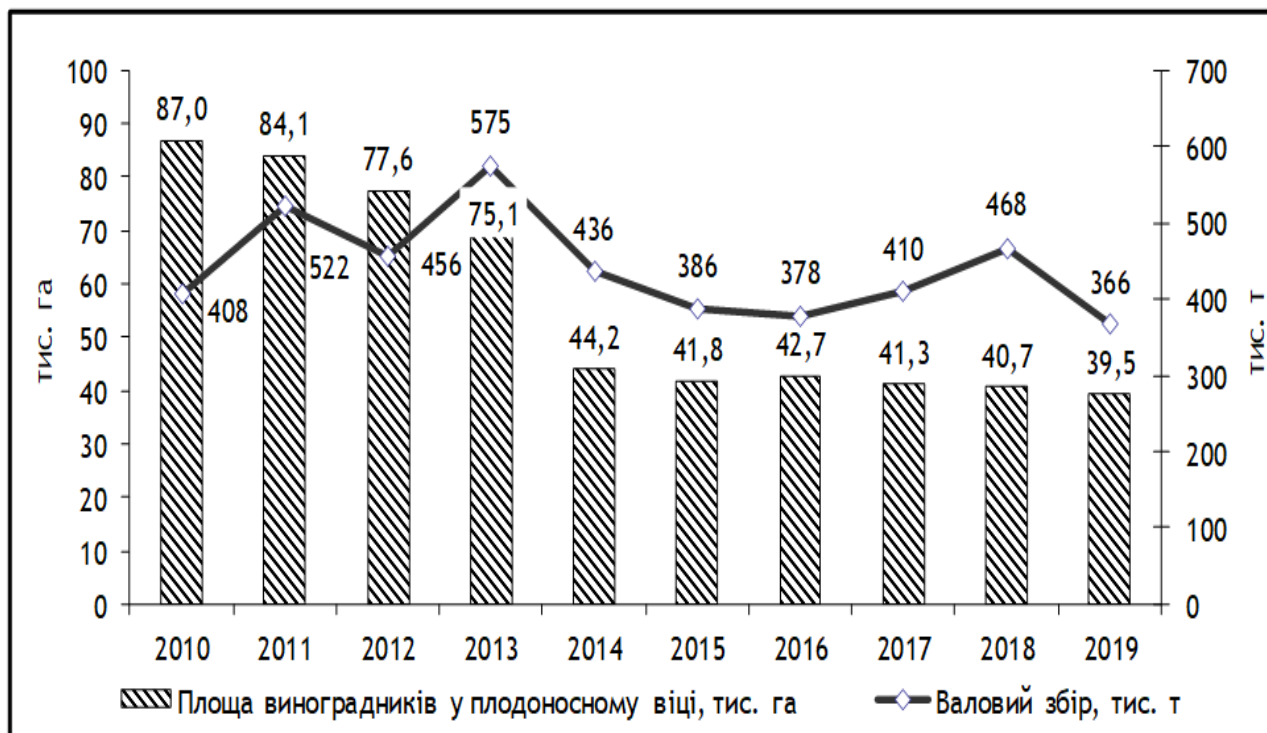


Рис. 1. Площа і валовий збір винограду в динаміці

Джерело: Сформовано авторами за матеріалами бази даних ННЦ «ІАЕ».

2. Переробка винограду на виноматеріали

Рік	Перероблено винограду на виноматеріали, тонн	Із загальної кількості винограду, переробленого на виноматеріали, тонн		Середня масова концентрація цукрів у винограді, г/дм ³	Середня ціна купівлі винограду, грн за тону
		власно вироблений	куплений		
2011	353901	119609	230898	н.д.	3361
2012	329630	92246	235131	н.д.	3829
2013	425364	113677	308736	н.д.	3585
2014	228933	39177	189723	н.д.	3637
2015	194029	36157	157871	н.д.	6702
2016	253856	42470	211387	189,3	5688,0
2017	270850	42336	228514	189,1	5883,4
2018	274052	71830	202222	194,8	5463,3
2019	124227	34247	89979	195,0	5453,7

Джерело: Сформовано авторами за матеріалами інформаційної бази даних ННЦ «ІАЕ».

За наведеними даними, у 2019 р. перероблено на виноматеріали 35,1% винограду порівняно з 2011 р., у тому числі обсяги переробки власного винограду скоротилися на 71,4%, закупленого - на 61%. Вплив кліматичних змін забезпечив підвищення цукристості ягід від 189,3 г/дм³ у 2016 р. до 195 г/дм³, або на 3,0%. Відповідно зазнала змін ціна закупівлі винограду, що зростає на 62,3% під впливом підвищення цукристості

продукції та інфляційних процесів у країні. У структурі переробленого винограду в 2011 р. частка власного становила 33,8%, тоді як купленого для виноматеріалів - 66,2%, у 2019 р. - 27,6 і 72,4% відповідно (рис. 2).

Водночас динаміка досліджуваного періоду характеризується коливаннями обсягів виробництва виноматеріалів. (рис. 3).

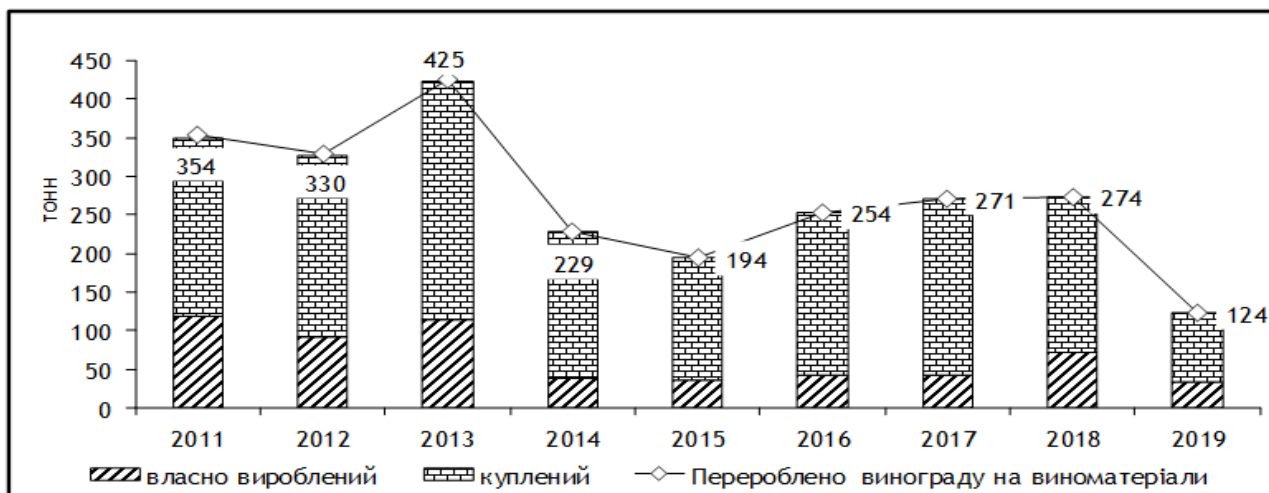


Рис. 2. Співвідношення власного і купленого винограду в переробленні його на виноматеріали

Джерело: Сформовано авторами за матеріалами інформаційної бази даних ННЦ «ІАЕ».

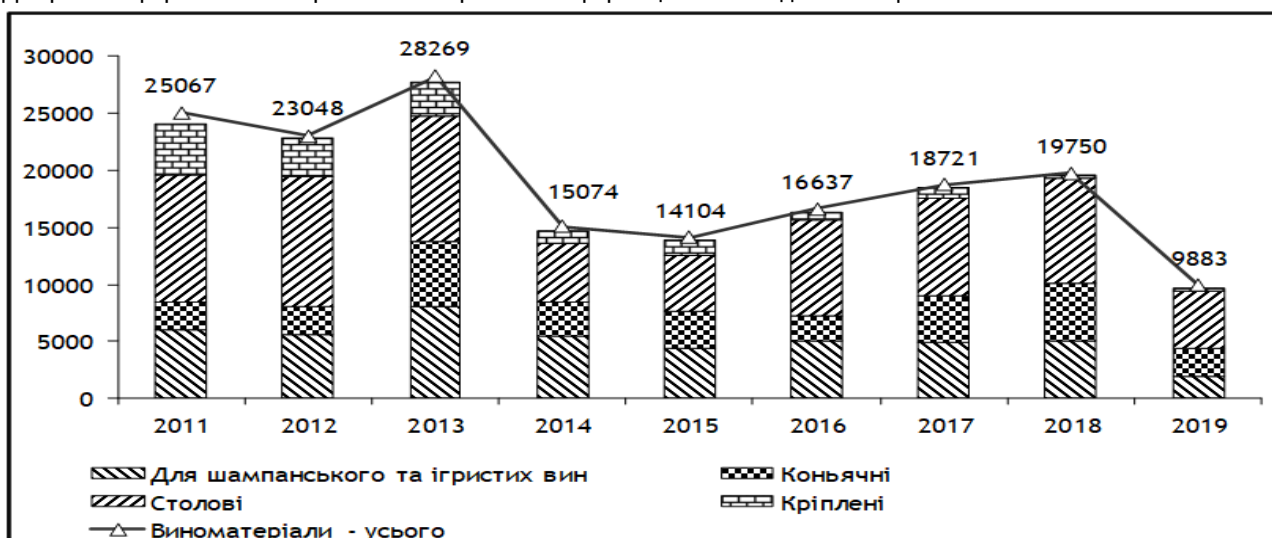


Рис. 3. Динаміка виробництва обсягу виноматеріалів, тис. дал

Джерело: Сформовано авторами за матеріалами інформаційної бази даних ННЦ «ІАЕ».

Так, показники 2013 р. перевищують загальний обсяг виробництва виноматеріалів у 2011 р. на 12,8%, для ігристих вин - на 32,9%, коньячних - у 2,4 раза. Сприятливими для виробництва виноматеріалів для коньячних вин були також 2015, 2017 і 2018 роки.

Скорочення виробництва виноматеріалів спричинило зменшення обсягу виготовлення виноградного вина. За період 2011-2019 рр. виробництво вина ігристого зі свіжого винограду зменшилося удвічі, вина з концентрацією спирту до 15% - в 1,8 раза, а вина з концентрацією спирту понад 15% - у 7,2 раза (табл. 3).

3. Виробництво вина виноградного в Україні, тис. дал

Показник	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Вино ігристе із свіжого винограду	5460	5466	5357	3645	4754	4740,9	3733,4	3399,1	2673,4
Вино з фактичною концентрацією спирту не більше 15%	11434	8610	7316	4748	6685	6532,1	7174,9	7262,9	6424,0
Вино з концентрацією спирту більше 15% (Портвейн, Мадера, Херес та ін.)	5326	4035	4280	2409	1200	1132,0	753,6	800,0	741,6

Джерело: Сформовано авторами за матеріалами інформаційної бази даних ННЦ «ІАЕ».

Кризовий стан виноробства у зв'язку з виникненням об'єктивних і суб'єктивних причин зумовив втрати позицій продукції

галузі на ринку вина, які графічно відтворено в системі координат (рис. 4).

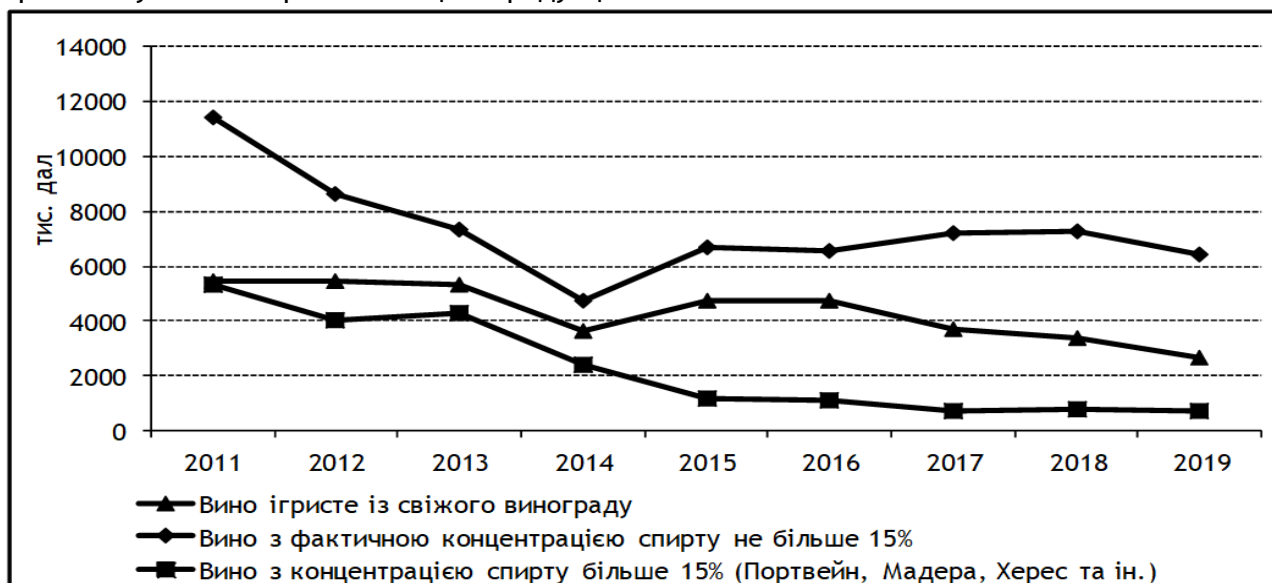


Рис. 4. Динаміка виробництва вин в Україні, тис. дал

Джерело: Сформовано авторами за матеріалами інформаційної бази даних ННЦ «ІАЕ».

У 2018 р. вирощування технічних сортів винограду здійснювалося у 166 підприємствах, кількість яких порівняно з 2010 р. зросла на 21 одиницю зі значною щорічною варіацією тренду зростання і зменшення кілько-

сті підприємств. У цілому виноробне виноградарство високорентабельна галузь виробництва з коливаннями рентабельності в динаміці від 99% у 2013 р. до 22,6% у 2018 р-му (табл. 4).

4. Рівень рентабельності (збитковості) діяльності підприємств

Рік	Виробництво винограду		Виробництво виноградних вин	
	кількість підприємств, од.	рентабельність, %	кількість підприємств, од.	рентабельність, %
2010	145	91,6	96	4,4
2011	221	57,1	100	8,2
2012	277	71,5	87	8,4
2013	264	99	100	5,0
2014	173	57,5	62	2,2
2015	175	92,9	60	4,8
2016	144	71,4	59	5,2
2017	164	51,6	60	4,5
2018	166	22,6	52	2,4

Джерело: Сформовано авторами за матеріалами інформаційної бази даних ННЦ «ІАЕ».

Виробництво виноградних вин у 2018 р. було сконцентровано у 52 виноробних підприємствах, кількість яких зменшилась у динаміці досліджуваного періоду в 1,8 раза через нестачу сировини для завантаження виробничих потужностей частини підприємств. Проте виноробство характеризується прибутковістю, хоча середня рентабельність у галузі протягом досліджуваного періоду знизилась в 1,8 раза з коливаннями по роках від максимального рівня 8,4% в 2012 р. до мінімального 2,2% у 2014 р.

Згортання виробництва у виноградарстві й виноробстві значно вплинуло на внутрішній і зовнішній ринки. Експорт вина в динаміці 2011-2019 рр. у фізичному обсязі скоротився в 4,6 раза, імпорт - на 13,3%. Проте у вартісному еквіваленті експорт скоротився у 3,8 раза, тоді як імпорт зріс на 38,5%. Якщо в 2011 р. співвідношення експорт/імпорт у фізичній величині становило 40,4/63,1, або 0,640/1, а вартісному - 45118/105925, або 0,426/1, то в 2016 р. воно зросло до 8,8/55,7, або 0,158/1, та 11930/146709, або 0,081/1, відповідно (табл. 5).

5. Експорт-імпорт виноградного вина в динаміці

Рік	Експорт			Імпорт		
	обсяг, тис. тонн	вартість, тис. дол. США	ціна, дол. США/т	обсяг, тис. тонн	вартість, тис. дол. США	ціна, дол. США/т
2011	40,4	45118	1116	63,1	105925	1679
2012	50,7	51187	1010	48,0	105595	2202
2013	70,1	70860	1011	50,8	126921	2501
2014	47,2	35100	743	40,1	95612	2385
2015	64,2	38139	594	29,0	56359	1943
2016	35,0	24703	705	52,1	85279	1638
2017	48,6	35902	738	46,7	104238	2234
2018	51,4	40031	778	48,2	125446	2603
2019	8,8	11930	1355	55,7	146709	2633
2019 до 2011, %	21,8	26,4	121,4	88,3	138,5	156,8
2020 до 2014, %	18,6	34,0	182,3	139,0	153,4	110,4

Джерело: Сформовано авторами за матеріалами інформаційної бази даних ННЦ «ІАЕ».

Водночас ціна за тону експортного вина у дол. США зросла на 21,4 %, а імпортованого - на 38,5%. Співвідношення між цінами експорту й імпорту у 2011 р. становило 1116/1679, або 0,665/1, тобто ціна 1 т імпортованого вина була 1,5 раза вищою за ціну 1 т експортованого вина. У 2019 р. таке

співвідношення становило 1355/2633, або 0,515/1, отже ціна 1 т імпортованого вина перевищувала ціну експортного в 1,9 раза.

Співвідношення експорту й імпорту на ринку вина в системі координат представлено на діаграмі (рис. 5).

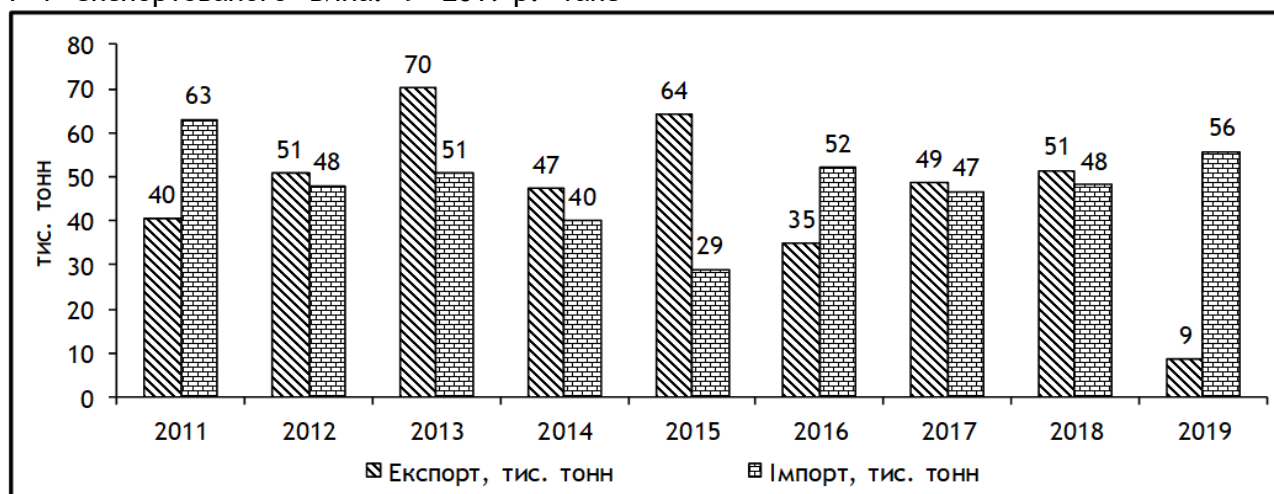


Рис. 5. Динаміка експорту й імпорту виноградного вина в Україні

Джерело: Сформовано авторами за матеріалами інформаційної бази даних ННЦ «ІАЕ».

Отже, якщо у 2011 р. від'ємне сальдо у зовнішньоекономічній діяльності на ринку вина становило 60,8 млн дол. США, то у 2019 р. - 134,8 млн дол. США, тобто зросло на 74 млн дол. США. Ці втрати є свідченням неефективного використання потенціалу галузі виноробства в Україні.

В експорті винної продукції у 2011 р. найбільшу частку - 77,8%, становили Російська Федерація, Грузія (7,7%) і Німеччина (5,8%), у 2019 р. - Іспанія (22,5%), Казахстан (14,1%) та Білорусь (8,3%). Проте в динаміці структура географії експорту вина зазнала змін (табл. 6).

6. Географія експорту вина виноградного з України

2011 р.			2019 р.		
Країна	Обсяг, тис. тонн	До усього, %	Країна	Обсяг, тис. тонн	До усього, %
Усього	40,43	100,0	Всього	8,81	100,0
Росія	31,44	77,8	Іспанія	1,98	22,5
Грузія	3,13	7,7	Казахстан	1,24	14,1
Німеччина	2,35	5,8	Білорусь	0,73	8,3

Білорусь	1,36	3,4	Німеччина	0,71	8,1
Монголія	0,36	0,9	Китай	0,60	6,8
Китай	0,30	0,7	Африка	0,52	5,9
Ізраїль	0,27	0,7	Молдова	0,51	5,8
Америка	0,21	0,5	В'єтнам	0,34	3,9
Молдова	0,20	0,5	Нігерія	0,30	3,4
США	0,19	0,5	Румунія	0,29	3,3
Інші країни	0,64	1,6	Інші країни	1,58	18,0

Джерело: Сформовано авторами за матеріалами інформаційної бази даних ННЦ «ІАЕ».

У 2019 р. припинилося постачання українського вина в Російську Федерацію, Грузію, Монголію, Ізраїль та на Американський континент. Водночас Україна відкрила для себе ринки винної продукції Іспанії, Казахстану, В'єтнаму, Румунії та Африканського континенту. За період 2011- 2019 рр. зросли обсяги постачання вина у Китай і Молдову.

Найбільші обсяги вина в Україну у 2011 р. надходили з Молдови, що становили 47,6% обсягу імпорту всієї винопродукції, Грузії (20%) та Італії (7,8%), а в 2019 р. з Італії (27,4%), Грузії (25%) та Іспанії (12,2%). У динаміці досліджуваного періоду структура географії імпорту вина трансформувалася, що зумовлено зміною смаків і уподобань українських споживачів (табл. 7).

7. Географія імпорту вина виноградного в Україну

2011 р.			2019 р.		
Країна	Обсяг, тис. тонн	До усього, %	Країна	Обсяг, тис. тонн	До усього, %
Усього	63,08	100,0	Всього	55,71	100,0
Молдова	30,02	47,6	Італія	15,28	27,4
Грузія	12,59	20,0	Грузія	13,95	25,0
Італія	4,90	7,8	Іспанія	6,77	12,2
Македонія	4,19	6,6	Молдова	5,08	9,1
Чилі	3,47	5,5	Франція	4,89	8,8
Франція	3,37	5,3	Німеччина	1,80	3,2
Іспанія	1,59	2,5	Чилі	1,77	3,2
Аргентина	0,63	1,0	Польща	1,34	2,4
Німеччина	0,53	0,8	Португалія	0,84	1,5
Азербайджан	0,29	0,5	Аргентина	0,57	1,0
Інші країни	1,52	2,4	Інші країни	3,41	6,1

Джерело: Сформовано авторами за матеріалами інформаційної бази даних ННЦ «ІАЕ».

Як показує аналіз наведених даних, у 2019 р. припинили постачання вина в Україну Македонія та Азербайджан. Проте на український ринок вина почала надходити продукція з Польщі та Португалії. Порівняно з 2011 р. у 4,3 раза збільшила обсяги постачання вина Іспанія, у 3,4 - Німеччина, у 3,1 - Італія, в 1,5 - Франція, однак у 8,4 раза

зменшила обсяги поставок вина Молдова й майже удвічі - Чилі.

Зміни у виробництві, експорті й імпорті винної продукції спричинили тенденцію до скорочення фонду споживання вина відносно 2011 р. з відхиленнями у бік збільшення/зменшення щодо середніх значень (табл. 8).

8. Виробництво і споживання вина виноградного в Україні, тис. дал

Рік	Виробництво	Експорт	Імпорт	Фонд споживання
2011	22220	3323	5002	23899
2012	18111	4485	3333	16959
2013	16953	6098	3466	14321
2014	10802	4541	2734	8995
2015	12639	6123	2334	8849
2016	12405	3157	4317	13565
2017	11661,9	4429	3793	11026

2018	11462	4693	3786	10556
2019	9839	683	4500	13656
<i>Щорічний темп приросту (спаду), %</i>				
2019 до 2011	-9,7	-17,9	-1,3	-6,8
2019 до 2014	-1,9	-31,5	10,5	8,7

Джерело: Сформовано авторами за матеріалами інформаційної бази даних ННЦ «ІАЕ».

За наведеними даними, фонд споживання вина у 2019 р. зменшився проти 2011 р. у 1,8 раза, щорічний темп спаду становив - 6,8%. Значне його скорочення відбулося у 2014-2015 рр., що пов'язано з періодом окупації Криму. Проте порівняно з 2014 р. фонд споживання вина збільшився в 1,5 раза за щорічного темпу приросту 8,7%. Водночас скорочується споживання кріплених вин, що вказує на зміни уподобань населення. У загальній місткості ринку вина частка української продукції в 2011 р. становила 79,1%, у 2014 р. - 69,1%, а в 2019 р. - 67%. Це свідчить, що українці надають перевагу імпортним винам, недооцінюючи вітчизняну продукцію.

У 2019 р. рівень споживання сухих вина в Україні становив 4,1 л на особу, з яких 2,4 л - вино українського виробництва. З огляду на «середземноморський феномен» споживання у європейських країнах до 40-50 л вина, фахівці корпорації «Укрвинпром» вважають за потрібне споживання в Україні щонайменше 15-20 л сухого вина на особу в рік. Суть цього феномену полягає в тому, що в Італії, Франції, Іспанії, де кухня вирізняється високим вмістом холестерину, натуральне червоне вино визнається продуктом харчування та є обов'язковим за обіднім столом. Тому жителі цих країн рідше хворіють на серцево-судинні захворювання, ніж Північної Європи [1].

При чисельності населення віком старше 21 року в Україні 33,1 млн осіб, 70% української продукції на ринку, споживанні 15 л вина на особу в рік, потенціал ринку вітчизняного вина становить 34 755 тис. дал, що перевищує його ємність у 2019 р. майже у 3,7 раза, а при споживанні 20 л вина (46 340 тис. дал) - у 5,1 раза. Наявні потужності виноробної галузі дають змогу переробляти за сезон 800 тис. тонн винограду, але вони завантажені лише на 20-40%, тоді як застарілі технології виробництва, спрацювання обладнання, що на окремих підприємствах досягає 60%, негативно позначаються на конкурентоспроможності українського вина.

Проте товарне виробництво регулюється законами попиту і пропозиції, які перебува-

ють у діалектичній взаємодії. Діалектична залежність попиту і пропозиції полягає передусім у тому, що пропозиція формує попит через асортимент вироблених товарів і запропонованих послуг та їхні ціни, а попит визначає обсяг і структуру пропозиції, впливаючи на виробництво [4, с. 818].

Формування пропозиції до 34 775 тис. дал вина забезпечується розвитком виробничого потенціалу, насамперед, сировинної бази виноробства, що включає розширення площ під технічними сортами винограду від 39,5 до 146,2 тис. га. За нормативами Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України вартість закладання 1 га винограднику та догляду за ним до повного плодоношення становить 361,3-395,8 тис. грн, або 12,8-14,0 тис. дол. США, де враховується схема закладання виноградних насаджень щепленими саджанцями (3x1,75-1; 2,5x1) з тривалістю створення виноградників 4 роки, вартість повного комплексу робіт на 1 га з урахуванням садивного матеріалу 4444x22=97,8 та 4000x22=88 тис. грн (27,1-22,2%) підготовки ґрунту та садіння за різними схемами - 37,8-42,3 тис. грн (10,4-10,7%), спорудження шпалери - 76,3-92,5 тис. грн (21,1-23,4%), догляду за насадженнями 78,4-94,0 тис. грн (21,7-23,7%), будівництва системи краплиного зрошення - 71,0-79,0 тис. грн (19,7-20,0%). Загалом обсяг капіталовкладень на закладання виноградників на площі 106,7 тис. га сягає близько 1,4-1,5 млрд дол. США.

Водночас для розвитку виноградарства (садівництва і хмелярства) передбачено державне фінансування. Для стимулювання збільшення площ насаджень, обсягів виробництва плодово-ягідної продукції, винограду та хмелю, нарощування потужностей для їх зберігання та переробки урядом заплановано у 2020 р. 400 млн грн. Бюджетні кошти надаються суб'єктам господарювання, що провадять діяльність у галузі виноградарства (садівництва, хмелярства), на безповоротній основі для часткового відшкодування витрат. Затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 18.03.2020 р. № 279 Порядок ви-

користання передбачених у бюджеті коштів включає обмежувальні нормативи і встановлює граничний відсоток відшкодування витрат за напрямами державної підтримки та максимальний обсяг фінансування суб'єкта господарювання і пов'язаних з ним осіб протягом одного бюджетного року.

Згідно з Порядком кошти суб'єктам господарювання надаються:

- за придбаний садивний матеріал після закладання насаджень у розмірі 80% без ПДВ;

- за проведені роботи зі спорудження шпалери і встановлення систем краплинного зрошення та придбання для них матеріалів у розмірі до 30% вартості без ПДВ після повного завершення монтажних робіт;

- за нове будівництво та реконструкцію холодильників, цехів первинної переробки у розмірі до 30% вартості без ПДВ;

- за придбані лінії товарної обробки власно вирощених технічних сортів винограду на виноматеріали у розмірі до 30% вартості без ПДВ після завершення пусконаладжувальних робіт;

- за придбані техніку та обладнання для проведення технологічних операцій у виноградарстві, згідно з визначеним Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України переліком у розмірі до 30% вартості без ПДВ.

Сума наданих бюджетних коштів суб'єктові господарювання та пов'язаним із ним особам за даними напрямами державної підтримки протягом одного бюджетного року не може перевищувати 25 млн гривень.

Для нарощування потенціалу виробництва виноробне підприємство може залучати на основі партнерства приватних виноградарів. На замовлення заводу щодо обсягу постачання і встановленої ціни продукції, консультаційної підтримки технологій агрономії та контролю якості господарства вирощують виноград без промислової обробки і отримують при цьому надійного покупця. Модель «*contract growing/farming*» добре проявила себе в європейських країнах, оскільки передбачає дбайливішу роботу з лозою, ручне збирання врожаю, отримання кожним із товаровиробників частки прибутку на вкладений капітал.

Важливого значення в сучасних умовах господарювання набуває тренд крафтового виноробства, основу якого становить лімітований обсяг партій, авторські рецептури та ручне виробництво. Для його розвитку Вер-

ховна Рада України у 2016 р. скасувала ліцензію, яка коштувала 500 тис. грн на рік на оптову торгівлю для виробників, які виготовляють вино із власного винограду. У 2018 р. була також спрощена процедура отримання ліцензії на виробництво вина і реєстрацію малих винарень, а з 2019 р. малим виробництвом виноробної продукції за деяких обмежень і за певних умов дозволено бути платниками єдиного податку 4-ї групи. Нині в Україні вже існують виноробні господарства, які не тільки виробляють якісне вино, а й мають власні торгові марки, запрошують на відвідини туристів, пропонують екскурсії виробництвом тощо.

Зміни кліматичних умов розширюють регіон зі сприятливими умовами для вирощування європейських і автохтонних сортів винограду, яких ніде в світі більше немає. Це дає можливість малим і середнім підприємствам розвивати так зване гаражне виноробство, виробництво теруарних вин, які у своєму ароматі та смаку передають особливості середовища, де вирощується виноград. На майбутні характеристики таких вин впливає ґрунт, на якому росла лоза, близькість водойм і лісних масивів, повітрообмін, рівень вологості, а також особистий внесок майстра-винороба. Цьому напряму розвитку виноробства сприяє й прийнятий 20.03.2018 р. № 2360-VIII Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку виробництва теруарних вин та натуральних медових напоїв».

Варто зазначити, що концептуально формування пропозиції на ринку вина окреслює Галузева програма розвитку виноградарства та виноробства України на період до 2025 року, затверджена наказом Міністерства аграрної політики України та УААН від 21.07.2008 р. № 444/74.

Споживання вина в Україні завжди було традиційним, хоча культура його вживання не досягає рівня європейських країн. Смаки вітчизняних споживачів сформувалися в минулому столітті, коли 85-90% загального обсягу виробництва вина становили міцні й десертні вина, кріплені спиртом-ректифікатом не виноградного походження. Нині виробництво виноградних вин контролюється Законом України «Про виноград та виноградне вино», що набув чинності 1.01.2006 р. і спрямований на посилення боротьби з фальсифікацією виноробної продукції в Україні. Проте у європейських краї-

нах сухе вино не належить до алкогольних напоїв, а значиться серед продуктів харчування як не підакцизний продукт. У більшості країн Євросоюзу нульовий відсоток акцизу встановлений також на ігристі вина.

Безперечно, що вино не належить до продуктів першої необхідності, тому цілком ймовірно, що громадяни можуть зменшити обсяги його споживання, особливо при зниженні рівня купівельної спроможності населення. Вийти на зовнішні ринки вітчизняним виноробам теж проблематично. Сучасні ринки вина підпадають під дію багатьох урядових норм з великими відмінностями в межах регіонів та між країнами, вимагають адаптації до європейського та міжнародного законодавства, впровадження системи географічних зазначень (GI), які пов'язують конкретні вина з їх «теруарами». Очевидно, слід переглянути вітчизняне законодавство, вивести вино натуральне з групи підакцизних товарів й закріпити його у групі харчових продуктів. Відміна марки акцизного податку анулює й акцизу звітність.

Вагомості для попиту на вино набуває розвиток винного туризму, популяризація в Україні та просування у країнах ЄС поїздок за вином. Так, одним з елементів проєкту ЄС «Географічні зазначення» стала розробка, впровадження та розвиток екогастрономічних туристичних маршрутів України. В межах пілотного проєкту «Дороги вина та смаків України» створюється туристичний маршрут Болград-Вилкове, що передбачає просування привабливих українських регіонів для системного залучення туристів з України та ЄС до поїздок за вином і впровадження системи географічних зазначень для вин України. Його запуск стимулюватиме розвиток виноробства, крафтового виробництва і фермерства, популяризацію місцевих традицій, кухні та ремесел, об'єднання компаній сфери гостинності у пул для гарантування туристам з ЄС певних стандартів обслуговування.

Зростання споживчого потенціалу вина відбувається й через виведення на ринок нової перспективної категорії винних виробів, до якої належать також вина з пониженим вмістом алкоголю та ті, що не містять його взагалі. У країнах світу винні вироби з низьким вмістом алкоголю стають привабливими й набувають популярності, оскільки ціна на них значно нижча ніж на стандартні міцні напої, що зумовлено змінами в режимі

їх оподаткування. Зменшення концентрації етанолу в таких винах досягають різними виноградарськими та виноробними методами. За класифікацією ці вина розподіляють на стандартні (11,5-13%), з применшеним (5,5-10,5%), пониженим (1,2-5,5%), значно пониженим (0,5-1,2) вмістом алкоголю та безалкогольні (0,1-0,5%), хоча така класифікація в різних країнах має свої відмінності.

У 2018 р. частка Європи в загальному попиті на ринку безалкогольних вин становила понад 40%. Оскільки споживачі все більше надають перевагу напоям із нижчим вмістом алкоголю, ринок безалкогольних вин поступово зростає. Виробники алкоголю переорієнтуються на слабоалкогольні та безалкогольні напої, які підвищують рентабельність через нульову податкову політику. За оцінками фахівців компанії Fact.MR, що досліджує ринки, споживання безалкогольного вина стає однією з основних тенденцій, яка формує світову індустрію напоїв. До 2027 р. у цьому секторі прогнозується 7% сукупного річного зростання, і світовий ринок становитиме понад 10 млрд дол. США, а Північна Америка стане найбільшим ринком у світі з темпом приросту понад 8% безалкогольних вин.

Висновки. Потенціал ринку вина визначаємо спроможністю пропозиції виробництва вина сформуванню і забезпечити його еластичний споживчий попит.

Забезпечення виробництвом пропозиції на ринку вина обумовлюється розширенням площ під технічними сортами винограду, залученням виноробними підприємствами до співробітництва приватних виноградарів, розвитком крафтового виноробства і виготовленням теруарних, сухих, слабоалкогольних і безалкогольних вин.

Для формування попиту необхідно підвищити культуру споживання вина, затвердити сухе вино продуктом харчування і вивести його з підакцизних товарів відповідно до європейських практик, розвивати винний туризм з відвідуванням виноробень і дегустуванням вин.

Значний потенціал для розвитку ринку вина має нарощування експорту виноробної продукції. Проте жорстка ринкова конкуренція диктує необхідність дослідження рівня і напрямів підвищення цінової, якісної, інфраструктурної й брендової конкурентоспроможності вітчизняної продукції та опрацювання стратегії виходу вітчизняних підприємств на зовнішні ринки збуту вина.

Список бібліографічних посилань

1. Виноградарство та виноробство сьогодні. Вектор руху та розвитку галузі. *Syngenta*. URL : <https://www.syngenta.ua/news/novini-kompaniyi/vinogradarstvo-ta-vinorobstvo-sogodni-vektor-ruhu-ta-rozvitku-galuzi> (дата звернення 19.05.2020).
2. Власов В. В., Білоус І. В. Стан і перспективні напрями розвитку виноградарства і виноробства. *Вісник аграрної науки*. 2015. № 5. С. 5-10.
3. Гаркуша О. Особливості управління розвитком виноробних підприємств на основі процесного підходу. *Науковий вісник*. 2014. № 2. С. 31-43.
4. Економічна енциклопедія : в 3-х т. / редкол.: ... С. В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. Київ : Академія, 2001. Т. 2. 848 с.
5. Лупенко Ю. О. Сучасні тенденції розвитку ринку продукції виноградарства в Україні. *Виноградарство і виноробство: міжвідомчий тематичний науковий збірник*. Одеса : ННЦ «ІВІВ ім. В. Є. Таїрова», 2015. Вип. 52. С. 119-122.
6. Нестеренко О. С. Тенденції та перспективи розвитку виноробної галузі в Україні. *Молодий вчений*. 2015. № 2(17). С. 192-195.
7. Нестеренко О. С. Динаміка обсягів виробництва вино-матеріалів і виноградного вина та фактори, що впливають на діяльність підприємств Одеської області. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: зб. наук. праць ; серія: економіка і менеджмент*. 2015. Вип. 11. С. 133-137.
8. Осипов В., Осипова Л. Виноградарство та виноробство України. Сучасний стан, проблеми, тенденції розвитку. *Економіст*. 2015. № 5. С. 28-31.
9. Попова М. М. Сучасний стан виноградарства і виноробства України та роль її окремих регіонів у розвитку галузі. *БізнесІнформ*. 2014. № 7. С. 136-142.
10. Ралко О. С. Дослідження виробництва та споживання вина в Україні. *Інтелект XXI*. 2014. № 6. С. 39-45.
11. Цимбалиук К. А. Виноградарсько-виноробна галузь - стан та проблемні питання розвитку в Україні. *Інтелект XXI*. 2018. № 1. С. 145-150.

References

1. Vynohradarstvo ta vynorobstvo sohodni. Vektor rukhu ta rozvytku haluzi [Viticulture and vine making today. Vector of motion and development of industry]. (2019). Syngenta. Retrieved from: <https://www.syngenta.ua/news/novini-kompaniyi/vinogradarstvo-ta-vinorobstvo-sogodni-vektor-ruhu-ta-rozvitku-galuzi> [In Ukrainian].
2. Vlasov, V.V., Bilous, I.V. (2015). Stan i perspektyvni napriamy rozvytku vynohradarstva i vynorobstva [State and promising directions of development of viticulture and wine-making]. *Visnyk ahraryoi nauky*, 5, pp. 5-10. [In Ukrainian].
3. Harkusha, O. (2014). Osoblyvosti upravlinnia rozvytkom vynorobnykh pidpriemstv na osnovi protsesnoho pidkhodu [Features of winery development management based on a process approach]. *Naukovyi visnyk*, 2, pp. 31-43 [In Ukrainian].
4. Mochernyi, S.V., et al. (2001). Ekonomichna entsyklopediia: v 3-kh t. [Encyclopaedia of Economic:3 vols.]. S.V. Mocherniy (Ed.). Kyiv: Akademiia. Vol. 2 [In Ukrainian].
5. Lupenko, Yu.O. (2015). Suchasni tendentsii rozvytku rynku produktii vynohradarstva v Ukraini [Current trends in the market of viticulture products in Ukraine]. *Vynohradarstvo i vynorobstvo: mizhvidomchyi tematychnyi naukovyi zbirnyk*. Odessa: NNTs «IViV im. V. Ye. Tairova», vol. 52, pp. 119-122 [In Ukrainian].
6. Nesterenko, O.S. (2015). Tendentsii ta perspektyvy rozvytku vynorobnoi haluzi v Ukraini [Trends and prospects for the development of the wine industry in Ukraine]. *Molodyi vchenyi*, 2(17), pp. 192-195 [In Ukrainian].
7. Nesterenko, O.S. (2015). Dynamika obsiahiv vyrobnytstva vynomaterialiv i vynohradnoho vyna ta faktory, shcho vplyvaiut na diialnist pidpriemstv Odeskoi oblasti. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu: zb. nauk. prats; seriia: ekonomika i menedzhment*, vol. 11, pp. 133-137 [In Ukrainian].
8. Osipov, V., Osipova, L. (2015). Vynohradarstvo ta vynorobstvo Ukrainy. Suchasnyi stan, problemy, tendentsii rozvytku [Viticulture and winemaking of Ukraine. Current state, problems, development trends]. *Ekonomist*, 5, pp. 28-31 [In Ukrainian].
9. Popova, M.M. (2014). Suchasnyi stan vynohradarstva i vynorobstva Ukrainy ta rol yii okremykh rehioniv u rozvytku haluzi [The current state of viticulture and winemaking in Ukraine and the role of its individual regions in the development of the industry]. *BiznesInform*, 7, pp. 136-142 [In Ukrainian].
10. Ralko, O.S. (2014). Doslidzhennia vyrobnytstva ta spozhyvannia vyna v Ukraini [Research of wine production and consumption in Ukraine]. *Intelekt XXI*, 6, pp. 39-45 [In Ukrainian].
11. Tsybaliuk, K.A. (2018). Vynohradarsko-vynorobna haluz - stan ta problemni pytannia rozvytku v Ukraini [Viticulture and wine industry - the state and problematic issues of development in Ukraine]. *Intelekt XXI*, 1, pp. 145-150 [In Ukrainian].

Rossokha V. V., Petrychenko O. A. Wine market potential in Ukraine

The purpose of the article is to carry out a comprehensive analysis of the raw material market of wine products, production and distribution of wine through sales channels, opportunities and restrictions on the sale of wine in domestic and foreign markets; to determine the state and potential volumes of wine consumption in Ukraine; to elaborate ways and directions of development of production and consumer potential of the domestic wine market to ensure supply and demand formation.

Research methods includes an abstract-logical method to substantiate the production and consumer potential of the market; analysis and synthesis - to establish the size of the area, yield, gross harvest, processing of grapes into wine materials, range of products, geography of export and import and wine consumption; economical and statistical and balance methods - for identifying trends and patterns of production and factors influencing the market of wine products, imbalances in the production and consumption of wine in the domestic market; comparative and calculation-constructive methods - to compare the levels of wine consumption in Ukraine and EU countries and substantiation of the consumer potential of the wine market in Ukraine; standard-cost method - for determining the amount of investment in the raw material base of the wine industry to develop production capacity and ensure supply in the wine market.

Research results. Analysis of the market dynamics in the segments of grape growing and processing, the nomenclature of production, distribution and consumption of wine showed the discrepancy between the supply of raw materials on the market for loading the capacity of wineries, accompanied by the filling the domestic market with imported products. The ratio of wine exports to imports, production volumes to exports and imports, the share of domestic production and imports in the consumption fund and per capita has been established. The capacity of the domestic market for wine consumption in Ukraine at the level of European countries and the amount of investment to ensure its supply of wine products is determined. The ways and directions of development of production and consumer potential of the domestic wine market are outlined.

Scientific novelty. The disproportions in the production and consumption of wine in the domestic market, the differences in the consumption of wine per capita in Ukraine and European countries are grounded. The production and consumer potentials of the domestic wine market have been determined. The volumes of investments, ways and directions of development of the production and consumer potential of the market for the interaction of supply and demand have been established.

Practical significance. The investigated trends in the development of the production and consumer potential of the wine market serve as a guideline for making rational management decisions on the choice of ways and directions for increasing production and domestic consumption of products of the wine industry. Tabl.: 8. Figs.: 5. Refs.: 11.

Keywords: potential; market; wine; consumption; demand; supply.

Rossokha Volodymyr Vasyliovych - doctor of economic sciences, professor, chief research fellow of the department of organization of management, public management and administration, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony St., Kyiv, 03127)

E-mail: rossokha@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-9208-8948>

Petrychenko Oleksandr Anatoliiovych - doctor of economic sciences, associate professor (docent), associate professor (docent) of the department of analysis and statistics, Vinnytsia National Agrarian University (3, Soniachna St., Vinnytsya, 21000)

E-mail: petruchenko_o_a@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-1662-2563>

Россоха В. В., Петриченко А. А. Потенциал рынка вина в Украине

Цель статьи - осуществить комплексный анализ сырьевого рынка продукции виноделия, производства и распределения вина по каналам сбыта, возможностей и ограничений реализации этого продукта на внутреннем и внешнем рынках; определить состояние и потенциальные объемы потребления вина в Украине; изучить пути и направления развития производственного и потребительского потенциалов отечественного рынка вина для обеспечения предложения и формирование спроса.

Методика исследования. Охватывает методы: абстрактно-логический - для обоснования производственного и потребительского потенциалов рынка; анализа и синтеза - для установления величины площади, урожайности, валового сбора, переработки винограда на виноматериалы, номенклатуры произведенной продукции, географии экспорта и импорта и объема потребления вина; экономико-статистический и балансовый - для выявления тенденций и закономерностей производства и факторов влияния на рынок продукции виноделия, диспропорций в производстве и потреблении вина на отечественном рынке; сравнительный и расчетно-конструктивный - для сопоставления уровней потребления вина в Украине и странах ЕС и обоснования потребительского потенциала рынка вина в Украине; нормативно-расходный - для определения объемов капиталовложений в сырьевую базу винодельной отрасли для развития производственного потенциала и обеспечения предложения на рынке вина.

Результаты исследования. Анализ динамики рынка в сегментах выращивания и переработки винограда, номенклатуры производства, распределения и потребления вина показал несоответствие предложения сырья на рынке для загрузки мощностей винодельных предприятий, что сопровождается наполнением отечественного рынка импортной продукцией. Установлено соотношение экспорта вина к импорту, объемов производства к экспорту и импорту, долю отечественного производства и импорта в фонде потребления и на одного человека взрослого населения. Определено вместимость внутреннего рынка при потреблении вина в Украине на уровне европейских стран и объем капиталовложений для его обеспечения предложением винодельной продукции. Начерчено пути и направления развития производственного и потребительского потенциалов отечественного рынка вина.

Элементы научной новизны. Обоснованы диспропорции в производстве и потреблении вина на внутреннем рынке, различия в потреблении вина на одного человека в Украине и странах Европы. Определены производственные и потребительские потенциалы отечественного рынка вина. Установлены объемы инвестиций, пути и направления развития производственного и потребительского потенциалов рынка для взаимодействия предложения и спроса.

Практическая значимость. Исследованные тенденции развития производственного и потребительского потенциалов рынка вина служат ориентиром для принятия рациональных управленческих решений относительно выбора путей и направлений наращивания объемов производства и внутреннего потребления продукции винодельной отрасли экономики. Табл.: 8. Илл.: 5. Библиогр.: 11.

Ключевые слова: потенциал; рынок; вино; потребление; спрос; предложение.

Россоха Владимир Васильевич - доктор экономических наук, профессор, главный научный сотрудник отдела организации менеджмента, публичного управления и администрирования, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (03127, г. Киев, ул. Героев Обороны, 10)

E-mail: rossokha@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-9208-8948>

Петриченко Александр Анатолиевич - доктор экономических наук, доцент, доцент кафедры анализа и статистики, Винницкий национальный аграрный университет (21000, г. Винница, ул. Солнечная, 3)

E-mail: petruchenko_o_a@ukr.net

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-1662-2563>

Стаття надійшла до редакції 07.09.2020 р.

Фахове рецензування: 14.09.2020 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Россоха В. В., Петриченко О. А. Потенціал ринку вина в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 9. С. 17 – 29. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202009017>

Rossokha, V.V. & Petrychenko, O.A. (2020). Potentsial rynku vyna v Ukraini [Wine market potential in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 9, pp.17 – 29 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202009017>

* * *